

ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

EDUCATIONAL MIGRATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF CURRENT DEVELOPMENT TRENDS IN THE EDUCATIONAL MARKET

В умовах інтернаціоналізації вищої освіти спостерігається зростання міграційних потоків з метою отримання освіти. Освітня міграція передбачає тимчасове перебування на території, де розташований вибраний заклад освіти. У статті розглянуто особливості міжнародної освітньої міграції в Україні. Проаналізовано основні показники освітньої імміграції та еміграції. Акцентовано увагу на програмах мобільності, академічного обміну як невід'ємної позитивної складової освітньої міграції.

Ключові слова: освітня міграція, інтернаціоналізація вищої освіти, ринок освітніх послуг, іноземні студенти, академічна мобільність, міжнародні програми обміну.

В условиях интернационализации высшего образования наблюдается рост миграционных потоков с целью получения образования. Образовательная миграция предусматривает временное пребывание на территории, где расположено выбранное учебное заведение. В статье рассмотрены особенности международной образовательной миграции в Украине. Проанализированы основные показатели образовательной иммиграции

и эмиграции. Акцентируется внимание на программах мобильности, академического обмена как неотъемлемой положительной составляющей образовательной миграции.

Ключевые слова: образовательная миграция, интернационализация высшего образования, рынок образовательных услуг, иностранные студенты, академическая мобильность, международные программы обмена.

In the conditions of internationalization of higher education, the growth of migration flows in order to receive education is observed. Educational migration involves a temporary stay in the territory where the chosen educational institution is located. The article deals with the peculiarities of international educational migration in Ukraine. The main indicators of educational immigration and emigration are analyzed. The emphasis is on the mobility programs, academic exchange as an integral and positive component of educational migration.

Key words: educational migration, internationalization of higher education, market of educational services, foreign students, academic mobility, international exchange programs.

УДК 37.014.25

Чайка-Петегирич Л.Б.

к.е.н.,

доцент кафедри економіки

та менеджменту

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Міграція як суспільний феномен відіграє знакову роль в модернізації економіки, держави, суспільства. Для одних вона є способом інноваційної організації життєдіяльності людей, для других – фактором прогресу, для третіх – історичним викликом на шляху збереження власної ідентичності націй і народностей [1, с. 7]. Освітня міграція є меншою за масштабами порівняно з трудовою міграцією, однак залишається важливою, інтелектуальною за змістом формою міграційних переміщень. Сучасні тенденції розвитку міжнародного ринку освітніх послуг, інтернаціоналізація вищої освіти посилюють міграційні настрої студентської молоді. Наслідки освітніх міграційних процесів мають як позитивний, так і негативний вплив на соціально-економічний розвиток країни походження або призначення освітніх мігрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти освітньої міграції стали предметом дослідження низки вітчизняних науковців. Серед них слід назвати таких, як Н. Горожанкіна, Л. Жураковська, М. Пантелєєв, Н. Побережна, К. Кобчєва, Л. Семів, Є. Стадний.

Досліджуючи тенденції освітньої міграції, Л. Жураковська зазначає: «Значення міжнародної освітньої міграції як важливої, інтелектуальної за змістом форми міграційних переміщень населення закономірно зростає. Для більшості економічно розвинених країн вона стає одним із засобів

формування людського капіталу, необхідного для розвитку національних економік, водночас вона є потужним геополітичним ресурсом, що використовується для поширення і просування культури, ціннісних установок і технологій країн навчання іноземців» [2, с. 233–234].

Розглядаючи економічні та соціальні аспекти освітньої міграції, М. Пантелєєв та Н. Побережна наголошують на необхідності врахування світових тенденцій у сфері експорту освітніх послуг, постійного нарощення конкурентних переваг країни в науці, освіті. За таких умов розширення експорту освітніх послуг стає прибутковим видом економічної діяльності, яскравим показником її соціального та культурного майбутнього [3, с. 62].

Цікавими є дослідження, що висвітлюють проблему міжнародної освітньої міграції української молоді крізь призму соціології громадської думки [4; 5; 6]. Вони засвідчують тенденцію до збільшення зовнішніх освітніх міграційних намірів української студентської молоді. Це актуалізує подальше вивчення цього явища, його причин, особливостей та пошуку шляхів максимізації позитивного ефекту освітньої міграції.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розгляді особливостей міжнародної освітньої міграції в Україні в контексті сучасних тенденцій розвитку ринку освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітня міграція об'єднує переміщення студен-

тів, аспірантів, докторантів, стажерів до місця знаходження навчальних закладів з метою отримання знань, обміну досвідом. Розглянемо міжнародну освітню міграцію в Україні з точки зору освітньої імміграції (в'їзд до країни навчання) та позиції освітньої еміграції (виїзд до країни навчання). Оскільки потоки іноземних студентів інтенсивніші за потоки науковців, викладачів, зупинимось на аналізі показників студентської мобільності.

Нині в Україні навчаються 66 310 іноземних студентів зі 147 країн світу. Країни, з яких приїздить найбільша кількість студентів на навчання в Україну, представлено на рис. 1. Географія в'їзних потоків охоплює країни СНД, близького та далекого Сходу, Африки тощ.

До п'ятірки ВНЗ України за кількістю іноземних студентів входять Харківський національний медичний університет (5 471 особа), Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (4 273 особи) (цей університет посідає найвище місце серед шести українських ВНЗ, які входять до міжнародного рейтингу вищих навчальних закладів "QS World University Ranking 2018"), Одеський національний медичний університет (3 543 особи), Запорізький державний медичний університет (2 588 осіб), Національний медичний університет імені О.О. Богомольця (2 307 осіб). Як видно з переліку, за фаховим спрямуванням переважають медичні університети. Загалом упродовж останніх трьох років кількість вищих навчальних закладів в Україні, де навчаються іноземні студенти, зросла зі 185 до 239 [7]. Це свідчить про зміцнення позицій вітчизняних університетів на міжнародному ринку освітніх послуг.

Статистичні дані про в'їзд іноземних громадян до України, метою поїздки яких зазначена освіта, представлено на рис. 2.

У 2015 році відбувся різкий спад таких в'їздів на 1 008 осіб, що на 90,9% менше за показник 2014 року. Різке зменшення кількості поїздок іноземців в Україну з метою навчання у 2014–2015 роках пов'язане з напруженою ситуацією в країні, зокрема проведенням антитерористичної операції. Динаміка кількості в'їздів іноземців на територію України у 2016–2017 роках характеризувалася стабільним зростанням. Зокрема, у 2016 році цей показник збільшився зі 101 особи до 1 986 осіб, у 2017 році – на 2 434 особи, темп росту склав 116,6% порівняно з 2016 роком. Кількість іноземних студентів, які приїжджають здобувати вищу освіту в Україні, є показником покращення української освіти, підвищення рівня її відкритості.

Приріст міжнародної освітньої імміграції позитивно впливає не лише на якість освіти. Експорт освіти приносить також економічну, соціально-культурну користь, а саме:

- надходження до бюджету від продажу освітніх послуг (плата за навчання);
- доходи від поточного споживання (проживання, харчування, комунальні послуги, одяг, дозвілля тощо);
- поліпшення демографічної ситуації, якщо студенти залишаються у країні після навчання;
- розвиток багатокультурності суспільства (взаємозбагачення різних культур через комунікацію).

Беручи до уваги ефекти експорту освітніх послуг, вважаємо, що залучення іноземних студентів є одним з пріоритетів освітньої політики

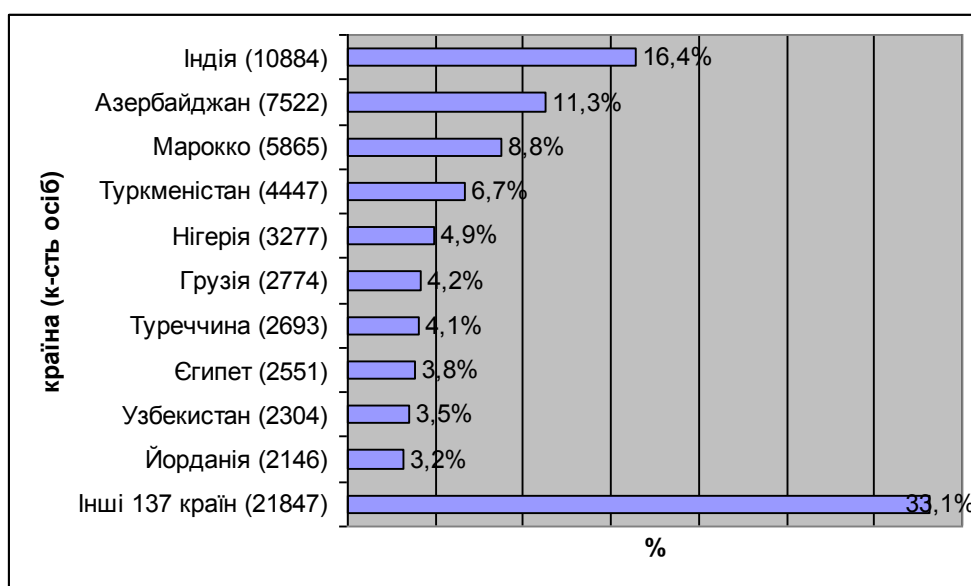

Рис. 1. Число іноземних студентів в Україні за країнами походження

Джерело: складено автором за даними Українського державного центру міжнародної освіти [7]

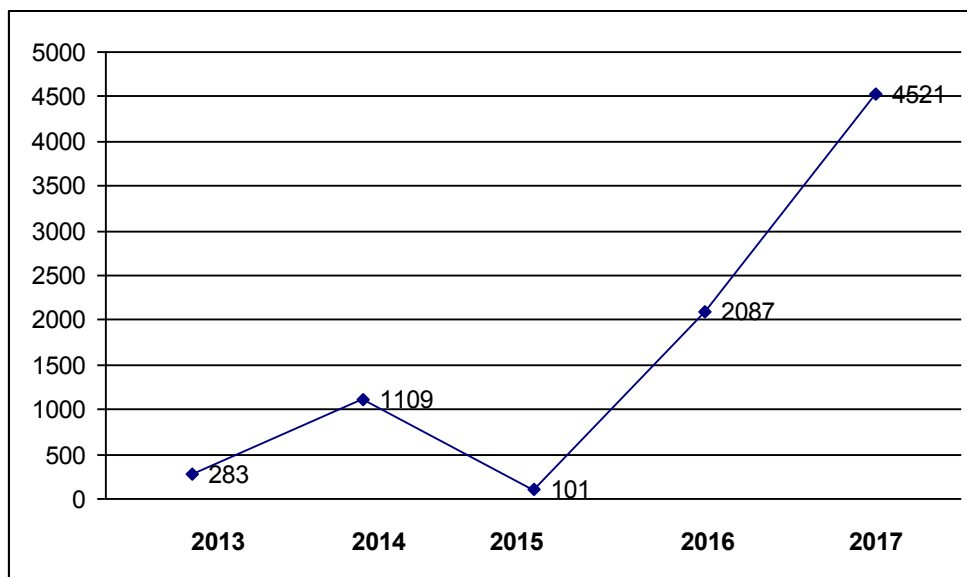

Рис. 2. В'їзд іноземних громадян в Україну з освітньою метою

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики в Україні [8]

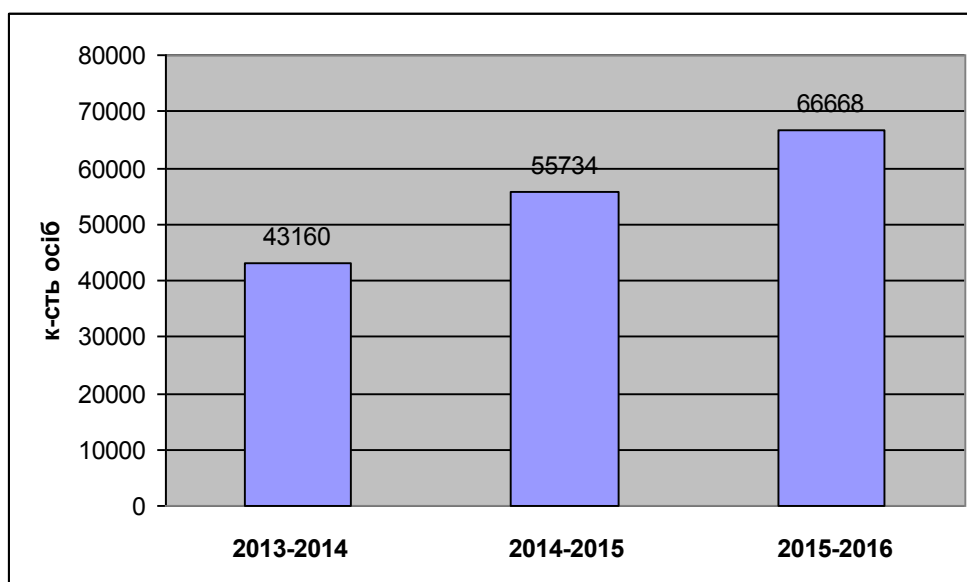

Рис. 3. Кількість українських громадян на навчанні у закордонних університетах

Джерело: складено автором за даними аналітичного центру CEDOS [10]

будь-якої держави. Не є винятком і наша країна. Так, Міністерство освіти і науки працює над планом інтернаціоналізації вищої освіти в Україні, вивчає слабкі місця, які пов'язані, зокрема, з діяльністю міграційної служби та інших відомств, процедури яких ускладнюють процес вступу та навчання іноземних студентів [9]. Активну інформаційну кампанію, спрямовану на залучення іноземних студентів, проводить Український державний центр міжнародної освіти. На веб-сайті центру (<http://studyinukraine.gov.ua>) розміщена уся необхідна інформація для іноземців, продемонстровано переваги та можливості української

освіти. Наша держава як країна, що приймає іноземців на навчання, створює для цього відповідні умови.

Щодо освітньої міжнародної міграції українських громадян, то число українців на студіях в іноземних університетах станом на 2015/2016 навчальний рік становило 66 668 осіб.

Динаміка кількості виїздів українців на навчання закордон у 2013–2016 роках характеризується стабільним зростанням. Зокрема, у 2014/2015 навчальному році цей показник збільшився на 12 574 особи (приріст складає 29,1% порівняно з 2013/2014 навчальним роком).

У 2015/2016 навчальному році приріст становив 19,6%, або 10 934 особи.

За попередніми підрахунками у 2016/2017 навчальному році за кордоном навчалось щонайменше 72 000 українських громадян [10].

Серед найбільш бажаних для навчання країн, як і раніше, залишаються Польща, Німеччина, Росія, Канада, Італія, Чехія, США, Іспанія, Австрія, Франція та Угорщина [10].

Для більшості країн подане число охоплює українських громадян, які навчаються у визначених цими державами закладах вищої освіти, на програмах повного циклу, на денній формі, на бакалаврських та магістерських програмах або є учасниками різноманітних non-degree програм (кредитна мобільність, програми обміну, стажування, мовні школи тощо) [10].

Серед причин міжнародної освітньої міграції українська молодь зазначає низьку якість освіти, наявність корупції у вітчизняних ВНЗ, високу плату за навчання, відсутність достатньої матеріальної бази, відсутність політичної, економічної, фінансової стабільності у державі та реальних перспектив покращення ситуації. Однак основною причиною, що спонукає українську молодь виїжджати за кордон для навчання, є відсутність перспектив працевлаштування за фахом в Україні після отримання диплому вітчизняного ВНЗ [5, с. 48]. Це є передумовою того, що українські студенти, які отримують освіту за кордоном, можуть стати трудовими мігрантами та емігрантами. В цьому і полягає проблема міжнародної освітньої міграції, а саме втраті як інтелектуального, так і трудового потенціалу країни.

Найбільш позитивною за наслідками є освітня міграція в межах програм академічного обміну.

Глобалізація, розвиток інтеграційних процесів сприяли тому, що освітні послуги перетнули національні межі, розвиваються транснаціональні та міжнародні освітні програми. Інтернаціоналізація освіти, з одного боку, спрямована на інтеграцію міжнародної складової в національні наукові дослідження, громадську діяльність, освітні послуги вищої школи, а з іншого боку, має бути спрямована на експорт освітніх послуг та досягнень національної науки. Отже, інтернаціоналізація освіти є одним із чинників становлення глобального простору вищої освіти та класифікується як зовнішня (міжнародна академічна мобільність) і внутрішня (впровадження світових стандартів, інтернаціоналізація навчальних курсів, участь у міжнародних дослідницьких програмах та в міжкультурній комунікації тощо). В умовах інтернаціоналізації освітніх систем створено інституціональні умови для активізації академічного руху студентів (наявність угод між навчальними закладами різних країн, уніфікація освітніх стандартів і програм, поширеність практики закордонних стажувань, надання стипендій і пільг студентам, які прибувають за обміном).

Щороку в Україні активізується потік академічних міграцій за кордон в рамках різноманітних академічних обмінів і програм. Так, з метою підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки студентів, аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників, проведення авторських досліджень з використанням сучасного обладнання і технологій, опанування новітніх унікальних методів, набуття досвіду здійснення науково-дослідної та викладацької діяльності, забезпечення інформаційного обміну, розширення наукових контактів із зарубіжними науковцями МОН України оголошує конкурс з відбору на навчання студентів і аспіран-

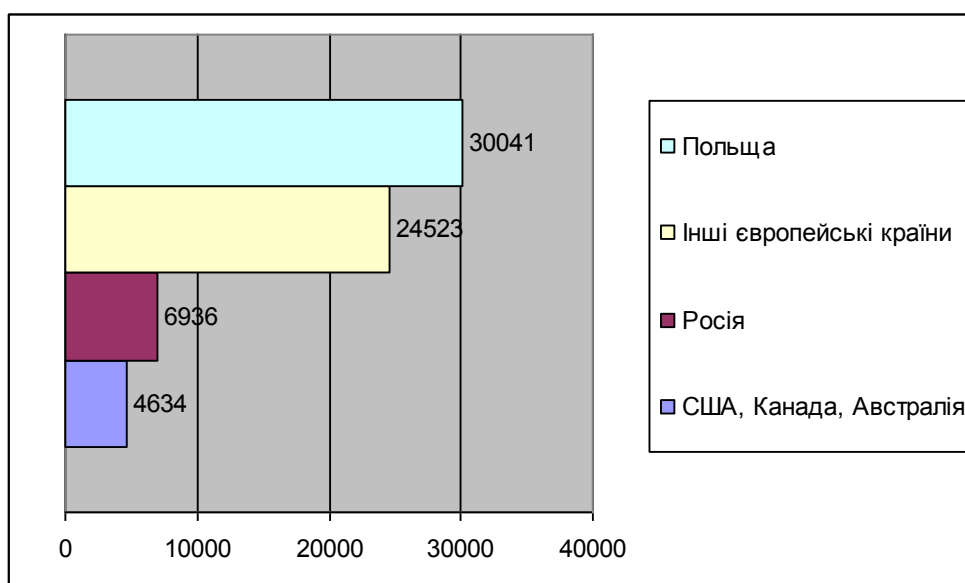

Рис. 4. Розподіл українських студентів за країнами призначення

Джерело: складено автором за даними аналітичного центру CEDOS [10]

тів та стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном [1, с. 292].

Поширеною є практика роботи в рамках Європейської освітньої програми Erasmus+, яка забезпечує мобільність студентів та викладачів на основі стипендій, що надаються Європейським Союзом та покривають витрати на навчання й проживання. Для участі у програмі розробляються проекти співпраці, укладаються відповідні угоди між країнами-учасниками програми та країнами-партнерами (Erasmus+KA1). Таким чином, міжнародні програми мобільності сприяють особистісному розвитку студентів, а також розвивають міжнародну співпрацю на освітньому ринку, підвищують якість освітніх послуг шляхом адаптації освітніх програм, наближення освітніх стандартів до кращих європейських зразків.

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз особливостей міжнародної освітньої міграції в Україні в контексті сучасних тенденцій розвитку ринку освітніх послуг показав позитивну динаміку в'їзних та виїзних потоків освітніх мігрантів. З одного боку, це свідчить про інтеграцію національної освітньої системи у світовий ринок освітніх послуг. З іншого боку, зростання освітньої еміграції загрожує втратою інтелектуального потенціалу, який так необхідний для розвитку держави. Для максимізації позитивного ефекту освітньої міграції потрібно регулювати її у двох напрямках: 1) залучення іноземних громадян на навчання в Україну, засобом чого є покращення умов для навчання, проживання осіб з інших країн; 2) міграція завжди є викликом для країни-походження, тому необхідно створювати умови для того, щоб залишити інтелектуальний та трудовий потенціал у себе. В умовах глобалізації неможливо припинити міграцію, однак варто впроваджувати ефективний механізм вільної мобільності мігрантів, підтримувати академічну мобільність, що передбачає повернення на батьківщину після завершення навчальної програми. Важливим завданням є формування та реалізація такої міграційної та освітньої політики, яка б враховувала сучасні тенденції розвитку ринку освітніх послуг, соціальні та економічні ефекти освітньої міграції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Наслідки міграційних процесів: нові виклики та можливості для регіонів / наук. ред. У. Садова. Львів: НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього», 2015. 252 с.
2. Жураковська Л. Тенденції освітньої міграції в контексті глобалізації економічного розвитку. Демографія та соціальна економіка. 2014. № 1 (21). С. 233–240.
3. Пантелєєв М., Побережна Н. Освітня міграція. Економічні та соціальні аспекти. Науковий вісник

Харківського державного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 6. Ч. 3. С. 61–65.

4. Брензович К., Немеш Є. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країни. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 10. С. 32–36.
5. Іванова І. Міжнародна освітня міграція української молоді: причини, наслідки. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки. 2017. Т. 22. Вип. 1 (27). С. 45–52.
6. Черба В., Тоболь Г., Мушкаторова Д. Причини освітніх міграцій українських студентів за кордон. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 12. С. 68–72.
7. Статистика // Український державний центр міжнародної освіти. URL: <http://studyinukraine.gov.ua/uk/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini>.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні. URL: www.ukrstat.gov.ua.
9. МОН працює над планом інтернаціоналізації вищої освіти в Україні. URL: <http://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2017-02-09-liliya-grinevich-mon-praczuje-nad-planom-internacjonalizacziyi-vishhoyi-osviti-v-ukrayini>.
10. Стадний Є. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи. URL: <http://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>.

REFERENCES:

1. Naslidky mihratsiynykh protsesiv: novi vyklyky ta mozhlyvosti dlya rehioniv [Implications of migration processes: new challenges and opportunities for the regions] (2015), NAN Ukrayiny, DU "Instytut rehional'nykh doslidzhen' imeni M.I. Dolishn'oho"; nauk. red. Sadova U. L'viv, 252 p. (in Ukrainian).
2. Zhurakovs'ka L. (2014) Tendentsiyi osvitynoyi mihratsiyi v konteksti hlobalizatsiyi ekonomichnoho rozvytku [Trends in educational migration in the context of globalization of economic development], Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika, vol 1 (21), pp. 233–240 (in Ukrainian).
3. Pantelyeyev M., Poberezhna N. (2014) Osvitnya mihratsiya. Ekonomichni ta sotsial'ni aspekty [Educational migration. Economic and social aspects]. Naukovyy visnyk Kharkivs'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky, issue 6, part 3, pp. 61–65 (in Ukrainian).
4. Brenzovych K., Nemesh Ye. (2017) Mizhnarodna student's'ka mihratsiya ta yiyi vplyv na sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok krayiny [International student migration and its impact on the country's socio-economic development]. Ekonomika i suspil'stvo, issue 10, pp. 32–36 (in Ukrainian).
5. Ivanova I. (2017) Mizhnarodna osvityna mihratsiya ukrayins'koyi molodi: prychny, naslidky [International educational migration of Ukrainian youth: causes, consequences]. Visnyk ONU im. I.I. Mechnykova. Sotsiolohiya i politychni nauky, vol. 22, issue 1 (27), pp. 45–52 (in Ukrainian).
6. Cherba V., Tobol' H., Mushkat'orova D. (2017) Prychny osvitynih mihratsiy ukrayins'kykh studentiv za kordon [Causes of educational migration of Ukrainian students abroad]. Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 12, pp. 68–72 (in Ukrainian).

7. Statistics // Ukrainian State Center for International Education (2017), available at: <http://studyinukraine.gov.ua/uk/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini>.

8. Official site of the State Statistics Service in Ukraine (2017), available at: www.ukrstat.gov.ua.

9. MON pratsyuye nad planom internatsionalizatsiyi vyshchoyi osvity v Ukraini [MES is working on a plan for the internationalization of higher education in Ukraine] (2017),

available at: <http://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2017-02-09-liliya-grinevich-mon-praczyue-nad-planom-internacjonalizacziyi-vishchoyi-osviti-v-ukraini>.

10. Stadnyy Ye. (2017) Ukrayins'ki studenty za kordonom: fakty ta stereotypy [Ukrainian Students Abroad: Facts and Stereotypes], available at: <http://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>.

Chayka-Petegyrych L.B.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics and Management
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

EDUCATIONAL MIGRATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF CURRENT DEVELOPMENT TRENDS IN THE EDUCATIONAL MARKET

The current stage of development of the civilization is influenced by globalization tendencies, which are an integral part of the migration of population. Among the variety of migration flows, which differ in orientation, intensity, scale, and quality, more increasingly stands out the migration for the purpose of getting an education, which unites movements of students, graduate students, doctoral students, probationers, and directs them to the schools or organizations for advanced training. In general, the educational migration process can be seen as sharing knowledge and experiences, when people migrate in order to find a new place for using their own intelligence.

In essence, educational migration involves a temporary stay in a territory where there is an educational institution. According to the theory of attractive and repulsive factors, a person chooses to study abroad due to his/her environment, which makes it impossible to obtain the desired education, and chooses to study in the country and the institution that meet his/her needs.

In Ukraine, there is a positive dynamics of inbound and outbound flows of educational migrants. On the one hand, this shows the integration of the national education system into the world market of educational services. On the other hand, the growth of educational emigration threatens the loss of intellectual potential which is necessary for the development of the country. To maximize the positive effect of educational migration, it is necessary to regulate it in two directions. Firstly, it is attracting foreign citizens to study in Ukraine. To do this, it is necessary to improve the appropriate conditions for training, accommodation of persons from other countries. Secondly, migration is always a challenge for the country of origin. Therefore, it is necessary to create conditions for remaining the intellectual and labor potential. Under conditions of globalization, it is impossible to stop migration, but it is worthwhile to introduce an effective mechanism for the free movement of migrants, in particular, the transformation of the irreversible emigration into a temporary one. To do this, support academic mobility, this involves returning home after the completion of the curriculum. An important task for the country is the formation and implementation of a migration and education policy that takes into account the current trends in the development of the educational services market and the social and economic effects of educational migration.